

Ставлення до соціального захисту в Європі:

Головні результати четвертої хвилі Європейського соціального дослідження (ESS)

Головні результати
Європейського
соціального
дослідження

2

Випуск

Доступ до Європейського соціального дослідження Дані та документація

Європейський дослідницький інфраструктурний консорціум Європейське соціальне дослідження (ESS ERIC) надає безкоштовний доступ до всіх своїх даних та документації. Завантажити дані для аналізу та тексти для перегляду можна за посиланням www.europeansocialsurvey.org.

Для забезпечення доступу та використання даних, обсяг яких постійно зростає, реалізовані спеціальні проекти, включаючи EduNet та NESSTAR, що є доступними через електронну сторінку ESS.

EduNet

Електронний навчальний ресурс EduNet створений для вищої освіти та базується на

використанні даних ESS. Спеціально підібрані приклади та вправи представляють весь процес дослідження, від теоретичного формулювання проблеми до інтерпретації статистичних результатів. Зараз доступні 10 тематичних блоків, що ґрунтуються на даних ESS.

NESSTAR

Для онлайн аналізу даних ESS використовується NESSTAR – програмна система для роботи з даними онлайн. Документацію для роботи з NESSTAR можна отримати в Норвезькому архіві даних соціальних досліджень (www.nesstar.com).

Ставлення людей є важливими в демократичних суспільствах. Вони відображають те, у що громадяни вірять, чого бажать, чого бояться і що вважають за краще. Їх важко виміряти, вони часто не достатньо виражені, і їх не можна отримати лише з результатів виборів. Вони також не можуть бути отримані з опитувань громадської думки, які, як правило, дають миттєві та неповні погляди на формування та зміни ставлень. Європейське соціальне дослідження надає докладні звіти про ставлення та поведінку людей, отримані в результаті багаторазових повторних вимірювань,

що ґрунтуються на найкращих наукових методологічних засадах.

Серія Головні результати ESS представляє огляд основних проблем європейських суспільств від провідних наукових експертів у цій галузі. Ця серія виходить за рамки простої презентації даних і містить також посилання на теорію та докладний науково обґрунтований аналіз. Маємо сподівання не тільки на інформативність серії, але й на те, що вона надихне інших на використання цього багатого джерела даних.

Rory Fitzgerald, Директор ESS ERIC

Автор цього випуску:

Stefan Svallfors - професор соціології та стипендіат Балтії в університеті Умеа (Швеція) а також афілійований науковий співробітник Інституту досліджень майбутнього у Стокгольмі.

До групи розробки модуля з вивчення ставлень до соціальної захисту в опитувальнику ESS також входили:

- Jørgen Goul Andersen, Університет Ольборг (Данія)
- John Hills та Tom Sefton, Лондонська школа економіки (Велика Британія)
- Steffen Mau, Бременський університет (ФРН)
- Wim van Oorschot, Тілбургський університет (Нідерланди)
- Christian Staerklé, Університет Лозанни (Швейцарія)

Ставлення до соціального захисту в Європі:

Головні результати четвертої хвилі

Stefan Svallfors

Вступ

Держава загального добробуту може розглядатися як особлива відмінна риса Європейської соціальної моделі.

Широке коло соціальних та інституційних суб'єктів надають захист від негативних наслідків ризиків повсякденного життя, наприклад, пропонуючи економічну підтримку в періоди труднощів або забезпечуючи доступ до медичних послуг. Але держава загального добробуту в Європі останнім часом зазнає глибоких структурних змін внаслідок демографічного, економічного та політичного тиску.

Виникли нові різновиди ризиків. Ці ризики пов'язані з нестабільністю ринків праці, зміною ситуації в домогосподарствах та мають відмінні форми у різних державах добробуту. Поява побоювань щодо демографічної стабільності держави соціального добробуту та повільно зростаючий вплив стандартів і правил політики соціальної допомоги в Європейському союзі становлять інші спільні проблеми на всьому континенті.

З огляду на це, ставлення європейської громадськості до держави добробуту набуває все більшого значення. Оскільки населення і отримує її, в остаточному підсумку, фінансує політику соціального захисту, то думка громадськості стосовно розширення та форм держави добробуту мають першочергове значення для легітимності сучасних європейських урядів.

“Якого саме втручання держави потребують люди в різних європейських країнах? Наскільки вони задоволені досягненнями держави загального добробуту?”

Модуль “Ставлення до соціального захисту в Європі, що змінюється” був розроблений для 4-ї хвилі ESS з метою вивчення ставлення населення Європи до держави добробуту та відповідної політики. Дані були зібрані наприкінці 2008 року у 29 країнах Європи.

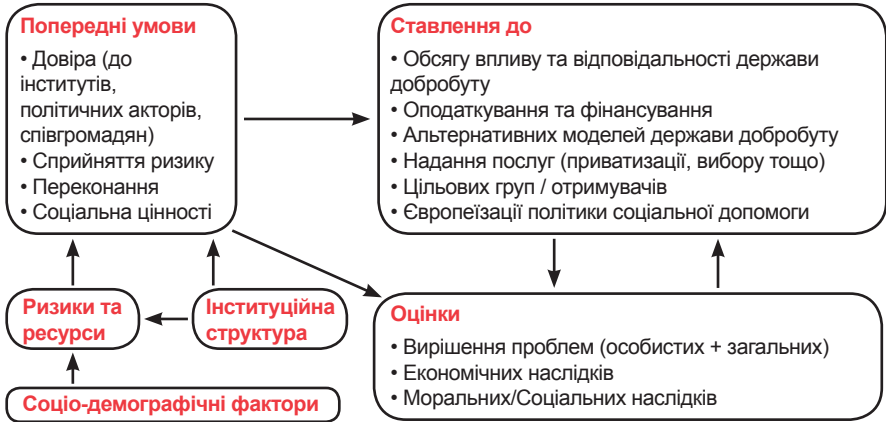
Концептуальна модель модуля вивчення ставлень до соціального захисту представлена на Рисунку 1. Центральним для моделі є ставлення до соціального захисту, що складається з відношень до (а) обсягу впливу та відповідальності держави добробуту, (б) спільного фінансування, (в) різних моделей соціального захисту, (г) способів надання послуг, а також (д) цільових груп та одержувачів соціального захисту. Ця модель розглядає також оцінки держави добробуту з точки зору (а) виконання завдань держави добробуту, (б) економічних наслідків політики соціального захисту та (в) моральних і соціальних наслідків політики соціального захисту.

Можна очікувати, що між ставленнями та оцінками існує взаємний вплив, тобто є вплив оцінок на ставлення і в той же час ставлення також впливають на оцінки.

Модель пояснює ці ставлення та оцінки соціального захисту як функцію від певних попередніх умов, включаючи міжособистісну та інституційну довіри, сприйняття ризиків та загроз, думки стосовно політики соціального захисту, соціальні цінності та особистий досвід. На індивідуальному рівні, в свою чергу, очікується, що ці фактори залежать від ризиків, що їх відчують індивіди або групи, а також від наявних у них ресурсів.

У цьому звіті представлені ставлення в Європі до соціального захисту у трьох аспектах: ставлення до відповідальності уряду; задоволеність ефективністю держави добробуту; і погляди на якість державного управління. Яких дій уряду хоче суспільство; якою є задоволеність результатами; чи є впевненість у справедливості та

Рисунок 1: Концептуальна основа для аналізу ставлень до політики соціального захисту

Джерело: Європейське соціальне дослідження, четверта хвиля, 2008

ефективності діяльності державних установ - все це, безумовно, має ключове значення у взаємовідносинах між державою та громадянами всюди в Європі. Такі питання цікавлять і політиків, оскільки саме вони приймають рішення про те, що мають або не мають робити уряди, та домагаються суспільної підтримки таких рішень.

Ставлення до відповідальності держави

Спочатку розглядаємо, що очікують від держави добробуту люди з різних країн Європи. Респондентам задавали питання про їх думку стосовно того, наскільки держава має нести відповідальність за наступне:

...забезпечення роботою всіх, хто хоче мати роботу;

...забезпечення необхідною медичною допомогою хворих;

...забезпечення прийнятного рівня життя літнім людям;

...забезпечення прийнятного рівня життя

безробітним;

...забезпечення належного догляду за дітьми, батьки яких працюють; та

...надання оплачуваної відпустки людям, що тимчасово доглядають хворих членів сім'ї.

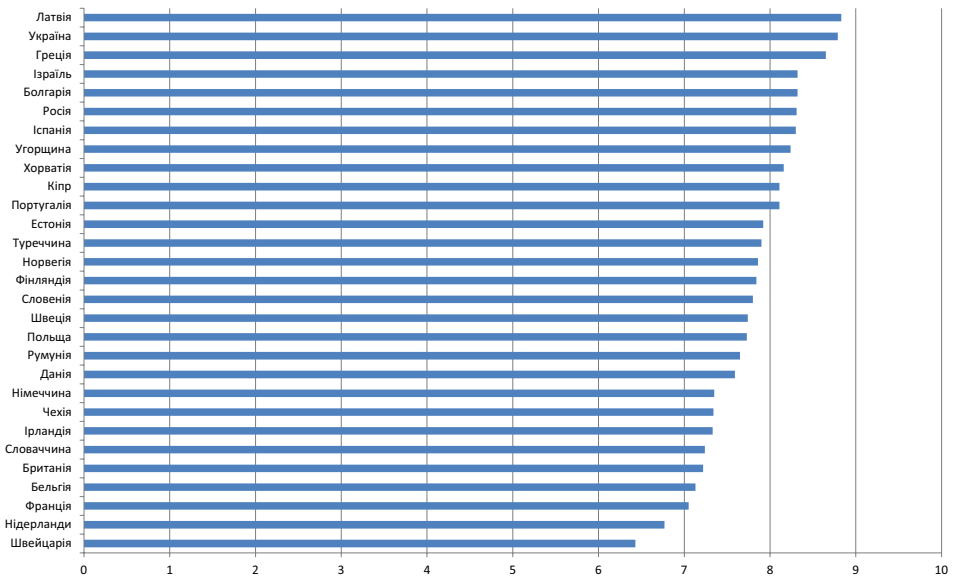
Відповіді надавались за шкалою від 0 до 10, де 0 означає, що зазначене зовсім не має бути обов'язком держави, а 10 означає, що зазначене повністю має бути обов'язком держави. Щоб отримати узагальнений індекс оцінки того, наскільки значним має бути втручання держави, відповіді на ці питання складали, а результат ділили на шість. В результаті, для цього індексу 0 означає, що, на думку респондента, ніщо із зазначеного не є обов'язком держави, а 10 - що держава має нести за все зазначене повну відповідальність.

“Європейці виступають за досить значний обсяг відповідальності держави у різних сферах соціального захисту”.

Рисунок 2: Підтримка суспільством втручання держави (узагальнений індекс 0-10): по країнам

Джерело: Європейське соціальне дослідження, четверта хвиля, 2008

Рисунок 2 демонструє, що практично всі країни знаходяться між 7 та 9 на шкалі від 0 до 10, що означає підтримку досить значного обсягу відповідальності держави за благополуччя жителів.

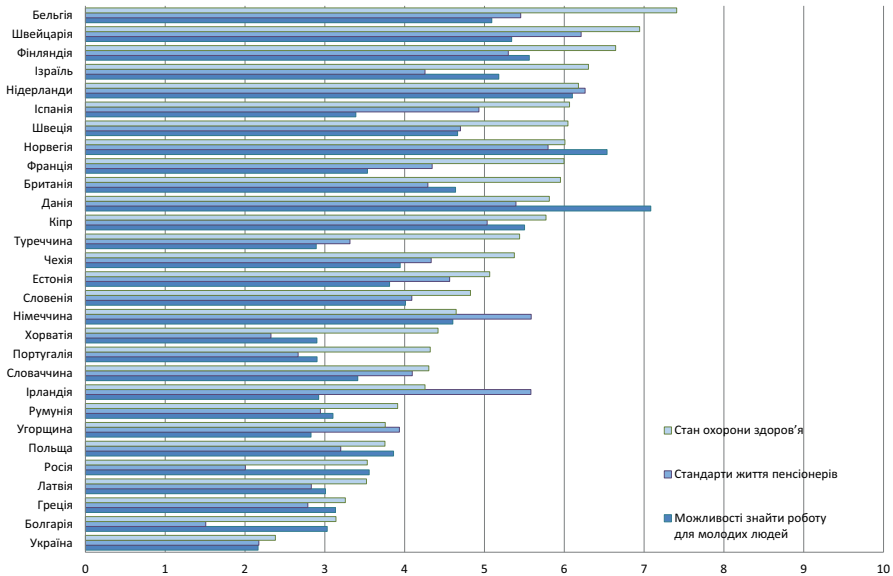
Другий результат полягає в тому, що відмінності у значеннях індексу для різних країн не є значними. Ми виявили, що, в середньому, за найбільший обсяг відповідальності держави виступають жителі Східної Європи, за дещо менший - жителі Південної Європи. Найменшими є значення індексу для деяких країн Західної Європи. Але, як ми побачили, для жодної з країн значення індексу не є меншим ніж 6 за шкалою від 0 до 10, а отже розбіжності між країнами у поглядах на те, що саме має робити держава добробуту, не є дуже великими.

Звичайно, потрібно з обережністю ставитися до порівнянь значень показників у різних країнах. Відповіді респондентів потрібно розглядати в контексті обставин їх життя, включаючи існуючий

рівень соціального забезпечення. Оскільки відмінності між країнами не є дуже великими, то зовсім не обов'язковим є, що жителі тих країн, де менше підтримують втручання держави, дійсно хочуть щоб держава справді робила для них менше, ніж жителі тих країн, де втручання держави підтримують більше.

Тим не менш, відмінності між Сходом та Заходом у ставленнях до того, що має робити держава добробуту, дійсно є, і їх можна тлумачити як з точки зору історичної спадщини соціалістичного минулого, так і з позицій наявності економічних труднощів, що посилює підтримку активності держави в Східній Європі.

Рисунок 3: Задоволеність діяльністю держави добробуту (шкала від 0 до 10): за країнами

Джерело: Європейське соціальне дослідження, четверта хвиля, 2008

Задоволеність діяльністю держави

Якщо люди зацікавлені у значній участі держави в різних сферах політики, то чи задоволені вони реальними досягненнями держави добробуту? Рисунок 3 демонструє задоволеність респондентів результатами діяльності держави добробуту у трьох сферах: стан охорони здоров'я; стандарти життя пенсіонерів та можливість для молодих людей знайти своє перше місце роботи. Задоволеність оцінювалася за шкалою від 0 до 10, де 0 означає дуже низьку задоволеність результатами у певній сфері ("дуже погано"), а 10 - дуже високу задоволеність ("дуже добре").

"Ми знайшли, що задоволеність державою добробуту є значно нижчою, ніж підтримка необхідності її діяльності, а також значно відрізняється в країнах Європи".

В цілому, задоволеність діяльністю держави добробуту є особливо низькою в деяких країнах Східної Європи, зокрема в Україні, Болгарії та Росії. Отже, ми знайшли, що жителі Східної Європи, в середньому, мають найвищі вимоги щодо обсягів обов'язків держави (рис. 2), і в той же час - найменшу задоволеність реальними результатами. У більшості західноєвропейських країн рівень задоволеності реальними результатами. У більшості західноєвропейських країн значення хоча б одного з цих трьох показників задоволеності перевершує середину шкали. Це вказує на те, що задоволеність результатами діяльності держави добробуту не є високою ніде в Європі.

З більш детального аналізу індивідуальних показників бачимо, що задоволеність медичними послугами є найвищою у ряді континентальних країн Західної Європи та в Північних країнах, а найменшою - в деяких країнах Східної Європи.

Задоволеність стандартами життя пенсіонерів також є найвищою у деяких континентальних країнах Західної Європи, за якими йдуть країни Північної Європи. В середньому, ця задоволеність є трохи нижчою в Південній Європі та набагато нижчою в ряді країн Східної Європи. Те ж саме можна сказати стосовно можливостей знайти перше місце роботи для молоді, і в той же час скандинавські країни Данія та Норвегія демонструють найвищий рівень задоволеності в цьому відношенні.

Таким чином, результати цих трьох вимірів великою мірою є подібними, тобто люди, які (не) задоволені одним аспектом діяльності держави (добробуту, мають тенденцію бути такою ж мірою (не) задоволеними і двома іншими аспектами. Є певні винятки з такої моделі, зокрема дуже високою є задоволеність можливостями знайти роботу в Данії або відносно високою є задоволеність стандартами життя людей похилого віку в Ірландії та Німеччині. Але, в цілому, якщо держава добробуту працює погано, то результати є низькими в усіх сферах, і навпаки для випадку, коли держава добробуту працює добре.

Погляди на якість управління

У попередньому розділі ми розглянули задоволеність результатами діяльності держави добробуту з точки зору досягнутих результатів. У цьому розділі ми зосередимо увагу на сприйнятті справедливості та ефективності виконавчих органів. У відповідь на кожне з наступних питань респонденти могли дати свою оцінку за шкалою від 0 до 10:

- Скажіть, будь ласка, наскільки ефективно, на Ваш погляд, працює система охорони здоров'я в [країні].
- А наскільки ефективно податкові установи вирішують такі задачі, як своєчасний розгляд запитів, запобігання помилок та шахрайства?
- Як Ви вважаєте, чи надають лікарі та медичні сестри в [країні] переваги окремим пацієнтами чи ставляться до всіх пацієнтів однаково?
- Скажіть, будь ласка, як Ви вважаєте, чи надають податкові установи в [країні] переваги окремим людям, чи ставляться до всіх однаково?

Ми задали питання саме про податкові установи та систему охорони здоров'я оскільки саме цими двома найважливішими агенціями держави добробуту має керувати уряд. Крім того, такі агенції є всюди в Європі (на відміну, наприклад, від органів працевлаштування або установ догляду за дітьми).¹

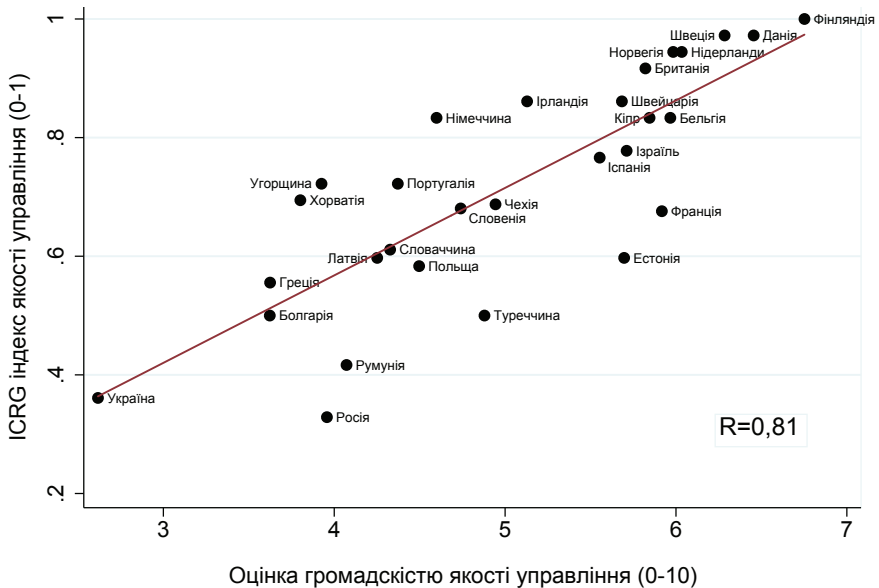
Ми всі чотири оцінки додали, результат розділили на 4 і в результаті отримали узагальнений показник якості уряду, що змінюється від 0 до 10.

Та чи може такий простий індекс дійсно представити якість роботи державних установ? Адже, по-перше, громадськість може не знати про реальний стан справ та перебільшувати або недооцінювати якість уряду. По-друге, громадський може значною мірою адаптувати свої оцінки, коригуючи очікування у відповідності із тим, що сталося. По-третє, люди можуть повідомляти нам щось справді важливе про оподаткування та охорону здоров'я, але не те, що характеризує саме якість управління.

Тому ми розглянули кореляцію трьох, отриманих з опитувань, результатів вимірювань з певними, отриманими з експертних досліджень, індексами, такими як показник якості урядування Міжнародного індексу управління ризиками країни (ICRG), Індекс корупції Transparency International та оцінка Світовим банком ефективності державного управління (всі показники з бази даних Інституту якості державного управління в університеті Гетеборгу)². Хоча вимірювалися дещо різні аспекти, але результати виявилися досить подібними. Взаємозв'язок ICRG та побудованого на даних ESS індексу якості державного управління представлений на рисунку 4.

Ми знайшли дуже сильну кореляцію між висновками експертів та оцінками якості уряду населенням. Коефіцієнт кореляції становить 0,81, що вказує на сильний взаємозв'язок результатів вимірювань. На представленому графіку країни Півночі та Нідерланди згрупувалися у верхньому правому куті, що свідчить про високі оцінки якості державного управління як серед експертів, так і серед населення. У нижньому лівому куті знаходяться східноєвропейські країни, переважно з колишнього соціалістичного табору, де якість уряду оцінюють як невисоку і експерти і громадськість.

Рисунок 4: Оцінки експертами та громадськістю якості управління

Джерело: Європейське соціальне дослідження, четверта хвиля, 2008

Є кілька нетипових випадків: в Росії та Туреччині населення дає кращі оцінки ніж експерти, в той час як в Німеччині - навпаки. Але в цілому існує чітка відповідність між поглядами громадськості та експертів.

Чи впливає якість державного управління на готовність громадськості надавати ресурси державі добробуту? Про це може свідчити схвалення рівня відповідності між податками та соціальними витратами. Респондентам запропонували схвалити один з двох можливих варіантів поведінки держави – збільшити податки та, відповідно, витрати на соціальні виплати та послуги, або навпаки, зменшити і податки і соціальні витрати. Відповіді кодувалися за шкалою від 0 до 10, де 0 означає, що уряд має зменшити податки і витратити менше на соціальні виплати та послуги, а 10 - вказує, що уряд має збільшити податки і витратити значно більше на соціальні виплати та послуги.

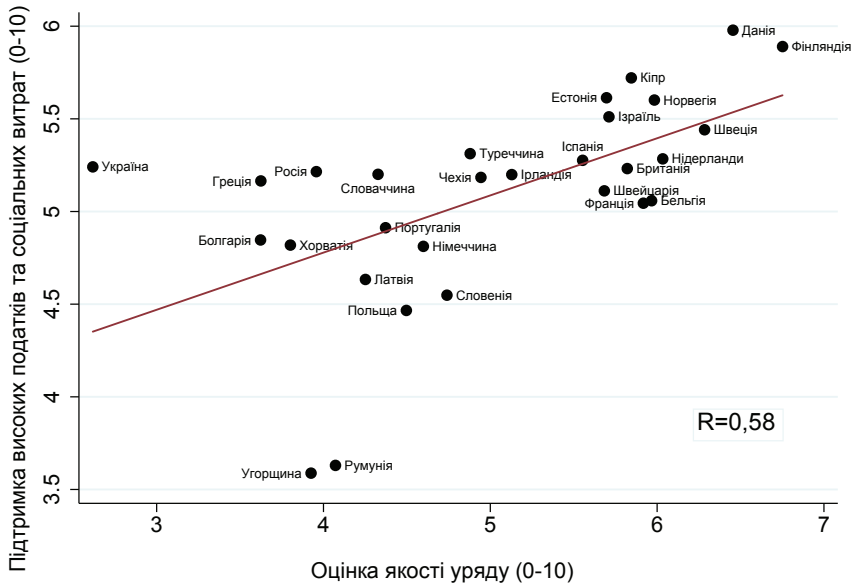
Рисунок 5 демонструє зв'язок між оцінкою якості державного управління і ставленням до податків та соціальних витрат. Існує чіткий зв'язок:

“В країнах, де громадськість краще оцінює якість уряду, підтримка збільшення соціальних витрат також є більш сильною”.

При цьому необхідно зазначити, що країни з більш високою якістю державного управління вже зараз витрачають на державу добробуту більше, ніж інші країни³. І тим не менш, громадяни цих країн більше схильються до подальшого збільшення соціальних витрат. Висновок залишається справедливим і тоді, коли враховуються егалітарні цінності, що їх поділяють люди в різних країнах, а також інші контрольні змінні, пов'язані з демографічними та економічними факторами⁴. Отже, схоже, що якість уряду є важливим, і поки що значною мірою неврахованим фактором, що обумовлює ставлення до держави добробуту.

Рисунок 5: Оцінка якості уряду та ставлення до соціальних витрат

Джерело: Європейське соціальне дослідження, четверта хвиля, 2008

Висновок: де ж далі?

Представлені результати демонструють чітку відмінність між Сходом та Заходом в Європі. Жителі Східної Європи потребують значного обсягу відповідальності держави за добробут громадян. В той же час вони досить, або у багатьох випадках навіть дуже, незадоволені результатами діяльності держави добробуту та низько оцінюють ефективність і справедливість державних установ.

У Західній Європі, включаючи Північні країни, вимоги до відповідальності держави дещо менші, і люди набагато більше задоволені результатами держави добробуту та якістю державних установ. Є, звичайно, виключення з цієї моделі, але в цілому цей поділ на Схід та Захід перевершує інші відмінності між державами. Це не має обов'язково інтерпретуватися лише як історична спадщина років державного соціалізму, але також як свідчення існуючих труднощів, зокрема бідності та безробіття.

Можна припустити, що нинішня економічна криза посилить поділ на Північ та Південь в Європі, оскільки середземноморські країни постраждали від неї значно сильніше, ніж країни Півночі та Заходу Європи. У той же час слід підкреслити, що оцінювання та ставлення до соціального захисту, як правило, є досить стабільними та малорухливими, тому ми не повинні очікувати різких змін у короткостроковій перспективі.

Незважаючи на це, важливим є майбутнє повторення модуля ставлень до соціального захисту. Дані 2008 року були зібрані на ранніх етапах тих подій, що з часом виявилися головною європейською економічною, політичною та соціальною кризою. Нові дані дозволили б дослідникам розглянути питання про динаміку та зміну ставлень до політики соціального захисту в контексті значних політичних та економічних трансформацій в Європі.

Для подальшого читання:

Присвячений ставленням до соціального захисту модуль четвертої хвилі Європейського соціального дослідження мав широке використання, зокрема, у дослідницькій програмі “Ставлення до соціального захисту в Європі, що змінюється” (WAE), яка фінансується Європейським науковим фондом. Нижче наведено кілька ключових посилань з цієї програми, які на додаток до питань, що розглянуті в цьому звіті, охоплюють такі теми, як сприйняття соціально-економічної безпеки та наслідків впливу держави загального добробуту:

Mau, Steffen, Jan Mewes, & Nadine M. Schöneck (2012). What determines subjective socio-economic insecurity? Context and class in comparative perspective, *Socioeconomic Review*, First published online March 22, 2012, doi:10.1093/ser/mws001.

Oorschot, Wim van, Tim Reeskens & Bart Meuleman (2012). Popular perceptions of welfare state consequences. A multi-level, cross-national analysis of 25 European countries, *Journal of European Social Policy*, 22: 181-197.

Svallfors, Stefan (2012) (Ed.) *Contested Welfare States. Welfare Attitudes in Europe and Beyond*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Svallfors, Stefan (2012) Government quality, egalitarianism, and attitudes to taxes and social spending: a European comparison, *European Political Science Review*. First published online July 16, 2012, doi:10.1017/S175577391200015X.

Додаткову інформацію про ESS можна знайти на сторінці www.europeansocialsurvey.org, включаючи інформацію про країни учасниці, розмір вибірки, опитувальник та рівень досяжності.

[1] Також були включені запитання стосовно задоволеності освітою, послугами догляду за дітьми та рівнем життя безробітних. Але оскільки, очевидно, освіта не є частиною держави добробуту, як вона традиційно визначається, а останні два питання важко порівнювати для різних країн, то обговорення зосереджується на трьох вже зазначених питаннях.

[2] Teorell, J., Charron, N., Samanni, M., Holmberg, S. & Rothstein, B. 2011. The Quality of Government Dataset, version 6Apr11 University of Gothenburg The Quality of Government Institute, <http://www.qog.pol.gu.se>.

[3] Rothstein, B., Samanni, M. & Teorell, J. 2012. Explaining the Welfare State: Power Resources vs. the Quality of Government. *European Political Science Review*, 4, 1-28.

[4] Svallfors, Stefan (2012) Government quality, egalitarianism, and attitudes to taxes and social spending: a European comparison, *European Political Science Review*. First published online July 16, 2012, doi:10.1017/S175577391200015X.

Інформація про ESS

Європейський інфраструктурний дослідницький консорціум Європейське соціальне дослідження (ESS ERIC) надає у вільний доступ дані про ставлення та поведінку громадян для порівнянь між країнами та у часі. ESS є науковим дослідженням, що проводиться в різних країнах Європи з 2001 року. Результати дослідження містять майже 350,000 інтерв'ю, що збиралися кожні два роки за оновленою вибіркою. Дослідження присвячене вивченню ставлень, переконань та зразків поведінки жителів більше ніж тридцяти країн.

Теми ESS:

- Довіра соціальним інститутам
- Політична активність
- Соціо-політичні цінності
- Моральні та соціальні цінності
- Соціальний капітал
- Соціальне виключення
- Національна, етнічна та релігійна ідентичності
- Добробут, здоров'я та безпека
- Демографічний склад
- Освіта та зайнятість
- Фінансові обставини
- Обставини життя домогосподарства
- Ставлення до соціального захисту
- Довіра до кримінального правосуддя
- Дискримінація людей за віком
- Громадянство, участь та демократія
- Імміграція
- Сім'я, праця та добробут
- Економічна мораль
- Формування життєвого шляху

ESS отримав статус Європейського інфраструктурного дослідницького консорціуму (ERIC) в 2013 р. У сьомій хвилі до ESS ERIC входили 14 країн як члени консорціуму та 2 країни як спостерігачі

Члени консорціуму:

Австрія, Бельгія, Чехія, Естонія, Франція, Німеччина, Ірландія, Литва, Нідерланди, Польща, Португалія, Словенія, Швеція, Британія.

Спостерігачі:

Норвегія, Швейцарія.

Інші учасники:

Данія, Фінляндія, Угорщина, Ізраїль, Латвія, Словаччина та Іспанія.

Багатонаціональна група радників Загальних зборів ESS ERIC складається з Методичної ради (MAB), Наукової ради (SAB) та Фінансового комітету (FINCOM).

Більше інформації стосовно ESS ERIC та доступ до результатів можна отримати за посиланням www.europeansocialsurvey.org

Більше інформації про рівень життя в Європі можна знайти на спеціально створеній ESS сторінці www.esswellbeingmatters.org

Слідкуйте за ESS у Twitter [@ESS_Survey](https://twitter.com/ESS_Survey)

Читайте про ESS у Facebook [@EuropeanSocialSurvey](https://www.facebook.com/EuropeanSocialSurvey)

Ця публікація була профінансована в рамках програми досліджень та інновацій Європейського союзу Горизонт 2020, грант No 676166.

Опубліковано European Social Survey ERIC
City, University of London
Northampton Square, London
EC1V 0NB, United Kingdom
Український переклад Андрія Горбачика
Липень 2017
Дизайн виконаний Rapidity

